

Muistamisen vaarat

Kaksikymmentä vuotta sitten kirjoitin kirjan, jonka yksinkertainen nimi on 'Muisti' (Loftus 1980). Pyysin silloin lukijoita kuvittelemaan tulevaisuuden maailman, jossa ihmiset voisivat mennä erityispsykologille tai -psykiatrille - muistitohtorille, joka uudelleen muotoilee heidän muistinsa. Tätä ajatusleikkiä ehdotin aikana ennen kuin Ronald Reagan valittiin presidentiksi. Se oli aikaa, jolloin Digital Equipment OY:n johtaja oli antanut tietokoneista seuraavan ennusteen: 'Ei ole mitään syytä siihen, että yksityishenkilöillä olisi kotonaan tietokone' (Celente, 1997, s. 20). Kun futuristit ovat kärsineet tietyistä lastentaudeista niin lukijoiden ei kannata odottaa minulta sen parempaa. Mutta alla on se mitä ennustin, sekä se missä olin osin oikeassa ja osin väärässä.

80-luvulla ehdotin, että lukijat kuvittelevat paikan, johon voi mennä kerran viikossa tai kerran kuukaudessa muotoiluttamaan uudelleen erityisen vaikeat muistot. Miksi kukaan tekisi näin? Puhtaasti spekulatiivisesti ehdotin, että masentuneille tällaisesta voisi olla terapeutista apua. Jos ihmistä kiusaa syvä suru, tai hyödyttömyyden tuntu, muistitohtori voisi yksinkertaisesti muotoilla muistot, jotka aiheuttavat näitä tunteita. Jos asiakkailta on aviollisia ongelmia, muistitohtori kutsuttaisiin parantamaan elämäntapaaniin liittyvät menneisyyden tapahtumien mielikuvat. Laajemmassa skaalassa tällaiset lääkärit voisivat olla hyödyksi jopa sosiaalisten ongelmien, kuten ennakkoluulojen parantamisessa. Jos ennakkoluulot perustuvat joihinkin tiettyyn ryhmään liittyviin tapahtumiin, muistitohtori voisi pyyhkiä pois tai muuttaa nämä muistikuvat. Arvelin että nämä tohtorit voisivat olla kaikkivoipia, heillä olisi avaimet mielen täyteen kontrollointiin (Loftus, 1980, s. xiv).

Totesin tuolloin, että kaikki tämä kuulostaa kaukaa haetulta, koska tuolloin emme kyenneet määräämään muistojen muotoa. Käytin tätä metaforaa johdattamaan lukijat senaikaiseen työhöni muistinvääristymien suhteen, kun näytti siltä että muistoja voitiin ainakin osittain muotoilla. Siihen aikaan oli riittävästi todisteita siitä, että muistikuvamme menneistä tapahtumista voivat muuttua meitä auttavalla tavalla, jotta olemme onnellisempia kuin mitä muutoin olisimme. Mutta muistikuvat muuttuvat myös vahingollisella tavalla, ja se voi johtaa meidät joskus suuriin vaikeuksiin. Se mikä sai minut miettimään muistitohtoreita johtui suuresta määrästä tutkimusta, joka osoitti, että uusi tapahtuman jälkeinen tieto yhdistyy usein muistoihimme täydentäen ja muuttaen muistikuviamme. Uusi informaatio valloittaa mielen Troijan hevosen tavoin juuri siksi, että emme havaitse sen vaikutusta. Aikana jolloin spekuloin muistitohtoreista oli tehty suuri joukko tutkimusta muistojen vääristymistä varsin monipuolisilla aineistoilla. Useiden yhteistyötahojen kanssa osoitin, että ihmiset saadaan muistamaan, että he ovat nähneet olemattomia lasinsiruja ja nauhureita, että viiksettömällä miehellä oli viikset, suora tukka oli kihara, ja jopa että niin suuri ja näkyvä kuin lato oli maisemassa, jossa ei ollut minkäänlaista rakennusta.

Yhteenvetona voi sanoa, että nämä löydökset osoittivat, että vääristävä tapahtumien jälkeinen informaatio voi muuttaa ihmisen muistikuvia hyvin voimakkailla ja ennakoitavalla tavoilla. Todellisessa maailmassa tällaista vääristävää informaatiota on usein tarjolla, kun ihmiset jotka kokevat saman tapahtuman keskustelevat keskenään tai saavat tietoa mediasta, kuulustelijalta ja muista tietolähteistä. Tutkittuani vääristävän tiedon vaikutusta vuosikautia, minä ja monet muut psykologiaa tieteenä harjoittavat olemme kaivaneet esiin melkoisen määrän tietoa niistä tilanteista, jotka tekevät ihmiset alttiiksi vääristävän tiedon vaaroille. Ihmiset ovat erityisen alttiita muistikuvien muuttumiselle, kun ajan kulumisen on ensin haalistanut ne. Kun kuva on haalistunut ja heikentynyt, se muuttuu aivan kuten taudin runtelema ruumis, erittäin alttiiksi virhetiedolle.

Pohtiessani hypoteettisia muistitohtoreita vuonna 1980, en tiennyt että yksi versio muistieksperteistä oli muotoutumassa. Nämä tukahdutettujen muistojen asiantuntijat lähtisivät kaivamaan varhaislapsuuden traumoja, ja siinä prosessissa he vääjäämättä loisivat tyystin ennennäkemättömiä, vääriä muistoja. Muistitohtorien, josta spekuloin vuonna 1980 piti käyttää taitojaan ihmisten auttamiseen. 1990-luvun muistitohtorit lähtivät kuitenkin päinvastaiseen suuntaan.

1990-luvulla heräsi huoli (minä ja monet muut) niistä muistoista, joita psykoterapiassa luotiin, etenkin kun ne tulivat esiin aikuisena kun oli tehty pitkään 'muistityöskentelyä'. Paljon käytettyjä tekniikoita muistojen paljastamiseen ovat ikäregressio, ruumiin muistojen tulkinta, suggestiivinen kysely, ohjattu visualisointi, seksuaalinen unien tulkinta, aggressiiviset sodium amytal (lääke) haastattelut, harhaanjohtava elämäkertaterapia ja niin edelleen. Näillä menetelmillä asiakas ohjattiin lapsuudenajan pahoinpitelyiden muistoihin, joiden oletettiin olevan kokonaan tukahdutettuina. Joissain tapauksissa se mitä tuli esiin oli loputon määrä vuosikautia kestänyttä väkivaltaa. Toisissa tapauksissa paljastuneet muistot olivat kuuden kuukauden iästä tai jopa sikiökaudelta. Näiden vasta paljastuneiden muistojen perusteella ihmisiä syytettiin perusteettomasti hyväksikäytöstä ja monet joutuivat vankilaan (Johnson, 1997; Lindsay & Read, 1994; Loftus, 1993). Se oli täydellinen 'kokeile toimiiko se' menetelmä, johon lääketieteessä on usein luotettu ja jonka sattumanvaraiset seuraamukset tunnetaan ainakin niissä piireissä. Se mitä tukahdutettujen muistojen tohtoroinnissa kävi, on esimerkki siitä, miten lääke on pahempi kuin sairaus.

Taistelu järjestelmää vastaan

Osuuteni tässä vastakkainasettelussa alkoi kun minua pyydettiin konsultoimaan oikeustapauksessa, jossa erästä miestä syytettiin 20 vuoden takaisesta murhasta (ja vuosia kestäneestä seksuaalisesta hyväksikäytöstä), jotka syytteet perustuivat tyttären paljastuneisiin muistikuviin (Loftus & Ketcham, 1994). Se oli ensimmäinen tapaus, jossa tein tarkan tutkimuksen tukahduttamiseksi nimitetyn kaupunkilegenda todisteista. Ideahan on, että vakavan, toistuvan pahoinpitelyn muistot tukahdutetaan alitajuntaan, ja että ne voidaan luotettavalla tavalla palauttaa, ja näin on tehtävä, jotta asiakas voi tervehtyä. En löytänyt vähäistäkään tieteellistä, luotettavaa todistetta tukemaan tällaisesta väitettä. Totesin tämän. Sen seuraamuksena minulle alkoi tulla yhteydenottoja sadoilta epätoivoisilta ihmisiltä. Eräs nainen Marylandista kirjoitti:

Neljä vuotta sitten jouduimme yhtäkkiä ja varoittamatta nyt 28-vuotiaan tyttäreemme syytösten kohteeksi, että olisimme seksuaalisesti pahoinpidelleet häntä. Eli että hänen

isänsä olisi raiskannut häntä 2 kuukauden iästä lähtien, minä olisin raiskannut häntä jatkuvasti hyvin pienestä lapsesta lähtien, toinen hänen kahdesta veljestään on toistuvasti raiskannut hänet. Tämä on painajaismainen tilanne, jossa minusta tuntuu siltä, että hänen sielunsa on korvattu jonkun toisen sielulla (Loftus & Ketcham, 1994).

Kanadalainen nainen kirjoitti: ‘Voisitko mitenkään auttaa meitä’. ‘En ole vauvan raiskaaja ... Miten tyttäreni voi väittää tällaisia asioita minusta?’ sanoi yksi syytetty isä kyynelten valuessa pokia pitkin. Sain sadoittain avunpyyntöjä ahdistuneilta ihmisiltä.

Julkisuuteen tulleet valemuistotapaukset ja joidenkin syytteitä esittävien merkilliset muistikuvat edesauttoivat sitä, että ryhdyttiin tutkimaan suggestion vaikutusta muistiin. Sen sijaan että olisi tutkittu vain muistin vääristymistä sellaisissa tapauksissa, jotka olivat todellisuudessa tapahtuneet (pakollisen pysähtymisen merkin vaihtuminen etuajomerkkiin, tai ladon lisääminen maisemaan), 1990-luvun tutkijat ryhtyivät selvittämään kokonaan väriin muistojen istuttamista. Vakuutimme koehenkilöille, että he olivat 5-vuotiaina eksyneet pitkäksi ajaksi ostoskeskukseen ja vanhempi henkilö pelasti heidät (Loftus & Pickrell, 1995). Vakuutimme koehenkilöille, että he olivat syntyessään vasenkätisiä (Kelley, Amodio & Lindsay, 1996), että he olivat kaataneet häissä morsiamen vanhempien päälle punssia (Hyman, Husband & Billings, 1995), tai että he olivat joutuneet villieläimen vaarallisen hyökkäyksen kohteiksi (Porter, Yuille & Lehman, 1999). Tällaisten muistojen istuttamiseen tarvittiin melko vahvoja suggestioita. Mutta pelkästään rohkaisemalla kuvittelemaan, ihmiset voidaan saada vakuuttuneemmiksi lapsuuden kokemuksista, joita heillä ei todennäköisesti ole, kuten esimerkiksi, että he olivat rikkoneet ikkunan kädellään (Garry, Manning, Loftus & Sherman, 1996), tai että he kaatuivat polkupyörällä ja jalkaan tullut haava ommeltiin (Heaps & Nash, 1999), tai että he olivat hyvin nuorina olleet todistamassa pahojen henkien ulosmanaamista (Mazzoni, Loftus & Kirsch, 2001).

Uudemmat tutkimukset osoittivat, että suggestio, vahva tai heikko, voi vaikuttaa erittäin voimakkaasti siihen, että ihmiset uskoivat sellaisiin lapsuudenkokemuksiin, joita heillä ei mitään todennäköisimmin ollut. Tällaiset löydökset lisäsivät ymmärtämystämme koskien monia dokumentoituja tapauksia, joissa terapia-asiakkaat 1990-luvun muistitorien tahattomasta vaikutuksesta kykenivät kehittämään täysimittaisia valemuistoja, jotka sisälsivät äärimmäistä väkivaltaa (raiskauksia, eläimen raatelemaksi joutumista, vauvojen uhraamisia jne.).

Yhdistelemällä tutkimusta ja tapausselostuksia olemme oppineet paljon siitä ohuesta verhosta, joka erottaa muistamisen kuvittelemisesta, ja olemme pian valmiita kirjoittamaan tarkkoja reseptejä, joilla voidaan luoda minkä tahansa kokoisia ja muotoisia valemuistoja. Tiedämme enemmän kuin koskaan aikaisemmin valemuistojen luomisesta. Tunnumme esimerkiksi reseptin, jossa on monitasoinen prosessi (ks. Mazzoni & Loftus, 1998). Valemuistojen istuttaminen saattaa vaatia sitä, että henkilö ensin vakuuttuu, että ehdotettu tapahtuma on mahdollinen. Sen jälkeen henkilön kanssa voidaan tehdä monenlaista (esim. visualisointia), joka johdattaa hänet ehdotetun kokemuksen henkilökohtaiseen ‘muistamiseen’. Vaatimus yksityiskohdista tuottaa usein suuren määrän henkilökohtaisia kuvauksia. Yhteisellä ponnistuksellamme olemme nyt lähellä valemuistojen synnyttämisen reseptiä.

Oppositio ja vastareaktio

Kun esitin epäilyjä tukahduttamisteorian suhteen ja puhuin arveluttavista oikeustapauksista, sekä julkaisin ja esittelin uusia tutkimuslöydöksiäni, jouduin vastakkain sellaisen opposition kanssa johon en ollut tottunut. Ihmiset kirjoittivat ja varoittivat, että maineeni ja jopa turvallisuuteni on vaarassa, jos jatkan näillä linjoilla. Ihmiset tulkitsivat kirjoituksiani täysin väärin ja laittoivat suuhuni sanoja, joita en ollut koskaan sanonut. Ihmiset kantelivat eettisistä periaatteistani, ja uhkasivat haastaa oikeuteen organisaatioita, jotka olivat pyytäneet minua luennoimaan. Ihmiset levittivät loukkaavia ja väärämielisiä kirjoituksia sanomalehdissä, internetissä ja lukuisilla muilla areenoilla. Taistelua ei käyty puhtain aseain älyllisellä tasolla, johon olin tottunut, vaan se oli ala-arvoisen likaista. Tuli mahdottomaksi vastata kaikkiin loukkauksiin, ja oli vaikeaa arvioida mihin kannatti tai ei kannattanut käyttää aikaa. Jokainen minuutti tai tunti ärtyneille totuudentorville vastaamisessa oli poissa siitä työtä jota arvostan, tutkimuksesta ja opetuksesta (jonka aloin nähdä osaltaan uusien satureiden kouluttamisena) sekä väärin syytettyjen auttamisesta.

Kun kohtaan ikäviä kommentteja ja loukkauksia, kysyn itseltäni vastaanko vai en. Saman kysymyksen eteen joutuvat ne, joihin kohdistetaan erilaisia sanallisia hyökkäyksiä. Niissä on kyse erikoisesta kirjallisuuden lajista, joka tunnetaan nimellä ‘kostomuisot’. Merkinin (2000) mukaan, tämän lajin muistoja kirjoittavat usein onnettomat, lapsuudessaan yksinäiset, jotka katsovat menneisyyteensä vihaisina ja ilmaisevat sitä kaivamalla perheen kaapeista luurankoja, joista jotkut ovat aitoja toiset keksittyjä. Onko se terveellistä vai tuhoisaa? Onko motiivina vilpittömyys vai ahneus? Pitäisikö henkilön, jota kohtaan hyökätään vastata vai vaieta, jos hän ei halua alentua mukaan tällaiseen tarkoitukselliseen halventamiseen?

Yksi asia olivat hyökkäykset, jotka tulivat muistonpaljastusasiakkailta itseltään. Hehän kokivat todellista tuskaa, vaikka syy ehkä olikin väärä. He kokivat, ettei heitä uskota ja heillä oli ehkä hyvin vähäiset mahdollisuudet ilmaista tuskaansa. Mutta oli kokonaan toinen asia, kun hyökkäykseen ryhtyivät henkilöt, joiden olettaa olevan arvostettuja ammattilaisia. Esimerkiksi kaksi kollegaa, jotka ovat Pohjois-Amerikassa merkittävällä tavalla osallistuneet tukahdutettujen muistojen puolestapuhujiin, kirjoittivat Harvard Mental Health Letteriin määritellen yhden senaikaisen kirjoitukseni ‘sosiaaliseksi vastaiskuksi’ (Herman & Harvey, 1993). He väittivät, että akateemiset tutkijat ‘ovat kyseenalaistaneet lapsuuden seksuaalista hyväksikäyttöä koskevien, viivästyneiden muistojen luotettavuuden, ja spekuloinet sillä mahdollisuudella, että nämä muistot olisivat tietämättömien ja manipuloivien psykoterapeuttien luomia fiktioita’ (s. 4.). Lisäksi he toteavat:

Helposti hyväksytään sellainen väite, että terapeutit voivat istuttaa asiakkaisiinsa kauhuskenaarioita, koska tässä vedotaan ennakkoluuloihin. Tällainen löytää kaikupohjaa siitä yleisestä pelosta, että terapeutit ovat manipuloivia, sekä naisia koskevista stereotyyppioista, joiden mukaan he ovat irrationaalisia, suggestioherkkiä tai kostonhimoisia. Tämä vetoaa yleiseen haluun kieltää tai vähätellä seksuaalisen väkivallan todellisuutta (s. 4.).

Mikään ei ole kauempana totuudesta, mistä todisteena on se, että olen kertonut itseeni lapsena kohdistuneesta seksuaalisesta hyväksikäytöstä (Loftus & Ketcham, 1991). Toinen kollega tulkitseväkseni täysin väärin:

Loftus käyttää sellaisia teoreettisia konstruktioita ja menetelmiä, jotka on kehitetty aikuisten tutkimiseksi. Aikuisten muisti ja muut kognitiiviset toiminnot eivät ole samantaisia kuin lasten. Tällä hän haluaa osoittaa, että lasten muistikuvia voidaan muokata uudella informaatiolla ... Sitten hän päättää, että lapset ovat niin hämmäntyneitä suggestioherkistä tai epäluotettavista muistoistaan, että heidän esittämiinsä syytöksiin ei voi luottaa (Walker, 1994, s. 83).

Aikana jona nämä kriittiset huomautukset julkaistiin, olin julkaisut ainakin puolituhatta tutkimusta lasten muistista, enkä ollut koskaan päätenyt lähellekään väitettyä johtopäätöstä. Referoituani työtäni tarkasti tämä toisinajattelija kysyy, miksi minun kaltaiseni ihmiset ryhtyvät vastarintaan kliinistä ja tutkimustiedon antamaa todistusta vastaan, koskien muistamisen ongelmia. Hän arvelee syyksi sellaisia motiiveja kuin 'henkilökohtainen ennako-asetus, epäluottamus terapeuteihin, halu tukea miespuolisia hyväksikäyttäjiä, ... huomion saaminen niiltä ryhmiltä, jotka tukevat sellaisia miehiä, joita väitetään väärin syytetyiksi' (Walker, 1994, s. 85). Sen jälkeen hän vihjaa, että 'aikuiset muistintutkijat', kuten minä hyväksyvät turhan herkästi sellaiset väitteet, että hyväksikäyttösyytteitä esittävät 'heikosti koulutetut terapeutit mistä syystä tahansa, tai naispuoliset hyväksikäytön uhrin' (s. 85). Hän vihjaa, että olemme osa ammattikuntaa, joka on valinnut totuuden sijaa kieltämisen aivan kuten Freud, joka 'käänsi selkensä totuudelle' (s. 85).

Bosnian sotarikosoikeudenkäynti

Muutamit rintamalinjalleen kaivautuneet asiantuntijat jatkoivat hyökkäyksiään koko vuosikymmenen odottamattomillakin tavoilla. 1990-luvun puolivälissä konsultoin useissa tapauksissa, jotka koskivat Bosnian sotarikosoikeudenkäyntiä. Ensimmäinen oli Dusan Tadicin koskeva syyte. Hän oli Bosnian serbi, joka oli entinen kahvilanpitäjä, ja jota syytettiin kahden poliisin surmaamisesta ja muslimisiviilien kiduttamisesta. Syytteissä oli myös erään naisen raiskaus, sekä vangin pakottaminen hampaillaan kuohimaan toinen vanki. Keskeinen psykologinen seikka koski todistajan kykyä tunnistaa ihminen, joka ei ollut täysin vieras, vaan tuttava (Loftus, 1997). Tadicista tuli yksi ensimmäisistä henkilöistä, jonka Jugoslavian sotarikostuomioistuin tuomitsi.

Eräs vihastunut ammattilainen ei siteerannut hyökkäyksessään minun osuuttani Tadicin tapauksessa. Sen sijaan hän keskittyi myöhempään tapaukseen. Tässä faktat. Vuonna 1993, aikanaan rauhallisessa Bosnian kolkassa eräs musliminainen (tunnetaan nimellä todistaja A) kaapattiin ja hän vietti kuukausia talossa, jossa sotilaat raiskasivat häntä toistuvasti. Ei ihme, että tämä painajaismainen kokemus aiheutti shokin, masennuksen sekä sellaisia vaivoja kuin iho-ongelmat ja vatsakivut (Simons, 1998). Raiskaajia ei saatu kiinni, mutta mies nimeltä Anto Furundzija otettiin kiinni ja häntä syytettiin yhden raiskaajan yllyttämisestä sekä avunannosta. Furundzijan väitettiin olleen paikalla kun todistaja A:ta oli ensin kuulusteltu, ja että hän ei ollut tehnyt mitään estääkseen A:n kimppuun käymistä. Oikeudenkäynnissä ei ollut kyse siitä, oliko A joutunut kauhistuttavien tekojen uhriksi, kukaan ei epäillyt, etteikö näin olisi ollut. Ainoa kysymys oli se, oliko Furundzija ollut jonkin aikaa paikalla ennen tämän kauheuden alkamista ja oliko hän tietoinen, että ensimmäisestä kimppuun käymisestä.

Todistin Furundzijan oikeudenkäynnissä Haagissa kesällä 1998 silminnäkijän tunnustuskäynnistä. Suostuin tehtävään kun olin ensin tarkasti käynyt läpi silminnäkijän

lausunnot uskoen, että psykologinen tiede voisi luoda valoa kyseisen tapauksen silminnäkijäläusuntoon. Diana Russell (2000), joka on tunnetun insestiä käsittelevän kirjan kirjoittaja, esitti vastalauseen siihen, että edes konsultoin kyseistä tapausta, ja nimitti minut 'valemuihostiikkkeen johtavaksi palkkamurhaajaksi' (s. 13). Artikkelissaan hän toteaa, että minä 'toimin Kroatian armeijaan kuuluvan Anto Furundzijan puolustuksen asiantuntijatodistajana. Furundzijaa syytti todistaja A:ksi nimetty nainen siitä, että tämä oli ollut hänen pääasiallinen kuulustelijansa ja kiduttajansa' (s. 13). Russell kertasi oikein A:n kokemat kauhut, mutta esitti väärin Furundzijan osuuden. Hän jatkoi väittämällä, että olisin todennut oikeudessa 'posttraumaattisesta stressistä kärsivät (PTSD) ovat todennäköisemmin erityisen alttiita tapahtuman jälkeisille suggestiolle, eli valemuihostiille.' (s. 13), sekä että en tuonut esiin mitään tätä väitettä tukevaa tutkimusta (s. 13). Referoidessaan toimintaani Russell kirjoitti 'hän on halukas käyttämään asiantuntemustaan, jotta voisi kyseenalaistaa pahamaineisessa kansanmurhia ja naistenmurhia sisältäneessä sodassa raiskatuksi ja kidutetuksi tulleen naisen muistojen luotettavuuden' (s. 13).

Entä tosi tarina? Todistaja A:n painajainen alkoi toukokuussa 1993. Hän joutui kestämään kauhistuttavaa pahoinpitelyä. Ensimmäisessä haastattelussa hän oli kertonut, että tietty henkilö oli paikalla ensimmäisenä kaappauspäivänä. Ensin (2 vuotta tapauksesta) hän kuvasi tätä 172 cm pitkäksi, vaaleatukkaiseksi ja pienikokoiseksi. Oikeudenkäynnissä (3 vuotta kyseisestä 1993 toukokuusta) hän kuvasi miehen 180-senttiseksi, tällä oli pähkinänruskea tai musta tukka, eli kuvaus muistutti syytettyä. Näiden kahden haastattelun välillä hän oli nähnyt syytetystä valokuvan, jossa hänen tumma tukkansa näkyi selvästi. Todistajalausunnossani kerroin, että tapahtuman jälkeinen informaatio voi kontaminoida muistikuvan, ja että tällaisen informaation vaikutus voi olla jopa suurempi, jos muistikuva on merkittävästi haalistunut. Totesin että henkilön valokuvan näkeminen on tällaista tapahtuman jälkeistä informaatiota, jonka todistaja on voinut omaksua, ja se on voinut aiheuttaa sekaannusta 'sellaisen todistajan muistissa, joka pyrkii kaikin tavoin olemaan niin rehellinen kuin voi' (*Furundzija case*, 1998, s. 614). Väitteeseen todistajalausuntoni PTSD:n kokeneiden ihmisten herkkyydelle valemuihostojen suhteen totesin tarkasti ottaen seuraavaa:

Jos joku on kokenut kauhua herättävän, traumatisoivan tilanteen, joskus ja hyvinkin usein sillä on hyvin vakavat seuraamukset. *Posttraumaattinen stressihäiriö diagnosoidaan tavallisesti kun henkilöllä on tiettyjä oireita kuten masennusta, ahdistuneisuutta, itsemurha-ajatuksia, painajaisia ja niin edelleen* (s. 614).

Minulta kysyttiin 'Onko teillä käsitystä ... miten posttraumaattinen stressioireisto suhteutuu tapahtuman jälkeiseen informaatioon?' (s. 614). Todettuani että todistaja A:n voimakas reagointi kauhistuttaviin olosuhteisiin on osoitus PTSD:stä, vastasin:

Ei ole olemassa yksittäistä tutkimusta jossa PTSD:stä kärsivän ihmisen suggestioherkkyyttä tapahtuman jälkeiselle informaatiolle verrattaisiin sellaiseen henkilöön, jolla ei ole PTSD:tä. Kun otetaan huomioon muita seikkoja ja se tosiasia, että kun ihmiset eivät käsittele tietoa kovinkaan hyvin, he eivät kykene erottamaan ristiriitaisuuksia heille annettuja suggestioiden ja omien muistikuviansa välillä. Sellaisissa tilanteissa he eivät kykene puolustautumaan tällaisia ristiriitaisuuksia vastaan ja ovat alttiimpia suggestioille ja tapahtuman jälkeiselle informaatiolle. Mielestäni tällaisissa tilanteissa henkilö olisi herkempi tapahtuman jälkeisille suggestioille, jopa erityisen herkkä (s. 615).

On olemassa toinen, epäsuora todiste, joka tukee sitä mahdollisuutta, että henkilöt, jotka kärsivät PTSD:stä saattavat olla alttiimpia suggestioille kuin henkilöt, joilla ei ole PTSD:tä. Vaikka en tarkentanutkaan asiaa todistajalausunnossani, viittasin dissosiaatiota koskevaan kirjallisuuteen, joka osoittaa yhteyden dissosiaation ja valemuistojen tuottamisen välillä (esim. Winograd, Peluso & Glover, 1998).

Tällä hetkellä on lukuisia tutkimusraportteja, jotka osoittavat, että ihmiset joilla on PTSD ovat herkempiä valemuistoille. Yksi tutkimus esimerkiksi vertailee traumatisoituja ihmisiä, joilla on PTSD sellaisiin traumatisoituneisiin, joilla ei ole PTSD:tä, sekä ei-traumatisoituneisiin kontrolliryhmän henkilöihin. Ne joilla oli PTSD tuottivat enemmän muistivirheitä kuulemastaan informaatiosta kuin muut ryhmät (Zoellner, Foa, Brigidi & Przeworski, 2000). Toinen tutkimus osoitti, että hyväksikäytetyillä naisilla, joilla oli PTSD oli suurempi määrä väärin palautettuja muistikuvia kuin hyväksikäytetyillä naisilla, joilla ei ollut PTSD:tä, tai ei-hyväksikäytetyillä naisilla, joilla ei ollut PTSD:tä, taikka ei-hyväksikäytetyillä miehillä, joilla ei ollut PTSD:tä (Bremner, Shobe & Kihlstrom, 2000). Jos siis todistaisin tänään samasta asiasta, muotoilisin uudelleen lausumani, jossa olin varovainen (*Ei ole olemassa yksittäistä tutkimusta jossa ...*).

Olisin nauttinut Russellin (2000) kirjoituksesta, jos hän ei olisi esitellyt minua virheellisesti. Hänen kirjoituksessaan on muutoin erinomainen osoitus siitä, että taistelu jota monet meistä ovat käyneet vuosikymmenen ajan, ei ole ollut turhaa. Tämä sankaritar joka on taistellut lasten hyväksikäyttöä vastaan esitti aikanaan, että 16%:a hänen tutkimukseensa satunnaisesti valituista naisista kertoi tulleensa seksuaalisesti hyväksikäytetyiksi ennen 18 vuoden ikää. Hän on myös kiinnittänyt huomiota inestien todelliseen ongelmaan, ja kertoo nyt että ‘Suuren inestisodan’ molemmilla osapuolilla on ollut merkityksensä. Hän olisi voinut olla selkeämpi kirjoittaessaan ‘palautettujen muistojen ei voi olettaa olevan autenttisia’ (s. 5). Hänen muutoin harkittu kirjoituksensa kärsii siitä, että hän on ymmärtänyt väärin erään asiantuntijatodistajan lausunnon tapauksessa, jossa ei ollut kyse inestistä.

Kustannukset, hyödyt ja ohjeet

Kustannukset tukahdutettujen muistojen sodassa taistelemisesta ovat olleet suuret: inhottavia kirjeitä, soittoja ja sähköposteja, loukkaavia huomautuksia, joita ei aina voi sivuuttaa, kanteluita, ja eräässä tilanteessa naishenkilö löi minua lentokoneessa sanomalehdellä saatuaan selville kuka olen. Joskus toivon, että olisin paksunahkaisempi. Pikemminkin kompastuin tähän vastakkainasettelua herättävään aiheeseen, kuin että olisin valinnut sen itse. Minulta kysytään usein, tekisinkö jotain toisin, jos olisin tuntenut asian tämän puolen. Ensimmäinen vastaukseni on, todennäköisesti en. Kuitenkin sanon itselleni, että vaikka kustannukset ovat olleetkin suuret, täytyy hyötyjenkin olla melkoisia. Mitä nämä hyödyt ovat? Uusia tutkimusmalleja kehitettiin, saatiin uusia tutkimuslöydöksiä muistamisesta, jotka kaikki ovat suuresti laajentaneet ymmärtämystämme muistin olemuksesta ja sen epäluotettavuuden määrästä. Tehtiin lukuisia käyttäytymistieteellisiä tutkimuksia, joiden inspiraationa oli valemuistojen aiheuttama vastakkainasettelu, ja huomiota kiinnitettiin myös sellaisten neutraaleiden tapahtumien muistamiseen, joita ei ollut tapahtunut (esim. Gonsalves & Paller, 2000). Olen hyötynyt ja saanut suurta iloa siitä, että olen ollut tuottamassa näitä tieteellisiä saavutuksia.

Monet viattomat ihmiset vapautettiin vankilasta, ja kyseenalaisia tapauksia on tuotu

oikeuteen vähemmän. Naiset joille on aiheutunut vakavia vaurioita vääristä uskomuksista, ovat saaneet oikeudenkäynneissä korvauksia. Yksi näistä on Wisconsinissa asuva Joan Hess, jolle jury määräsi psykiatrin korvaamaan 850.000 \$. Psykiatri oli auttanut häntä muistamaan, että hän oli tullut isänsä pahoinpitelemäksi, ja lääkäri loi hänelle prosessissa monipersonaisuushäiriön (AP Wire, 1999). Myös merkittävät organisaatiot ovat astuneet esiin. Esimerkiksi American Psychiatric Association (2000) julkaisi asialuettelon nimeltä 'Terapiat, jotka keskittyvät lapsuuden fyysisen ja seksuaalisen hyväksikäytön muistoihin', siinä varoitetaan valemuistojen ongelmista. Oli valtava oikean suuntainen edistysaskel valistaa jäsenistöä siitä tosiasiasta, että 'muistikuvat voivat myös muuttua suggestioiden vuoksi, etenkin jos kyseessä on luotettava henkilö tai auktoriteettihahmo.

Maailma alkoi nähdä mitä kaupunkilegenda tukahdutetuista muistoista merkitsee. Media alkoi käyttää termiä *myytti*, kuten oli tehty Peggy McMartin Buckeyn muistokirjoituksessa (Talbot, 2001). Buckey oli keski-ikäinen nainen, joka työskenteli perheensä ylläpitämässä päiväkodissa. Hän joutui syytteeseen yhdessä poikansa ja perheensä kanssa ja istui kaksi vuotta vankilassa ennen kuin hänet vapautettiin. New York Timesin muistokirjoituksessa todettiin, että hän oli yksi monista USA:ta ravistelleen satanistisen hyväksikäytön aiheuttaman pelon uhreista.

Lehti kuvasi sitä 'myyttiä', jonka mukaan saatananpalvojat olivat majoittautuneet päiväkoteihimme, joissa he mestarillisen ovelasti raiskasivat ja sodomisoivat lapsia, harjoittivat rituaalimenoja, riisuivat heidät, joivat verta ja söivät ulosteita, ja kaikki tämä tapahtui niin, etteivät vanhemmat, naapurit tai viranomaiset huomanneet mitään (s. 51). Yleisen näkemyksen muutos tuli esiin myös sarjakuvissa ja lehtien selostuksissa, kuten New York Times Magazinin artikkelissa 'Askarruttavia asioita'. Numero 5. kuuluu: 'Kykenevätkö nämä palautettujen muistojen asiantuntijapsykiatrit palauttamaan sinulle oppikoulun ranskankielen, vai pelkästään seksuaalisen hyväksikäytön?' (Viladas, 1999, s. 55). Jopa Ann Landers alkoi ymmärtää. Hän julkaisi kanadalaisen 'Floyd'-nimisen miehen kirjeen, jossa sanottiin: 'Norman outo käytös ja vihamieliset syytökset kuulostavat kovin samanlaisilta kuin nuo valemuistot, jotka olivat muodissa muutamia vuosia sitten. Tämä nyt hylätty terapiamuoto perustui sellaiseen teoriaan, että kaikki aikuisiän ongelmat johtuvat jostakin lapsuusajan traumasta, jonka muistikuvat on tukahdutettu ...' Landers (2000) ei säästellyt sanojaan, vaan vastasi 'Olen samaa mieltä joka sanasta jonka kirjoitat. Kiitos mahdollisuudesta riisua näiden perheitä tuhonneiden puoskareiden naamiot' (s. C9).

Yhteiskunnan saamien hyötyjen lisäksi sain henkilökohtaista hyötyä siitä, että elämälläni oli tarkoitus, niin kornilta kuin tämä saattaa kuulostaakin. Joitakin vuosia sitten, kun hyökkäykset olivat voimakkaimmillaan kehitin tietokoneeseeni itselleni 'Surun hetkien' -kansion johon siirsin saamaani postia. Silloin kuten nytkin luen sinne kertynyttä aineistoa kun tuntuu siltä, että tarvitsisin paksumman nahan. Yksi suosikeistani on erään väärin tuomitun miehen sisaren kirje. Mies istuu vankilassa Texasissa. Sisar kirjoitti minulle marraskuussa 2000:

Haluan kertoa sinulle, miten paljon arvostan kaikkea sitä, mitä olet tehnyt meidän auttamisemme ... Olen kiitollinen ja arvostan viisauttasi ja tietomäärääsi erityisalalla jota tutkit. Mutta ennen kaikkea sitä ystävällisyyttä ja kykyä olla meidän ja monien muiden tukena, jotka epätoivoisesti tarvitsemme apuasi. Äitini ja minä keskustelimme usein siitä, miten ystävällinen olet ollut ja ihmettelimme, miten sinulta on liennyt aikaa

auttaa. Haluan sinun tietävän miten paljon äiti arvosti kaikkea sitä, mitä teit hänen poikansa hyväksi. Äiti kuoli vakuuttaen hänen syyttömyyttään ja hänen nimensä oli äitini viimeinen sana ennen kuolemaa. Toivon ettei kenenkään muun äidin tarvitse käydä läpi sellaista kärsimystä kuin hän. Toivotan sinulle Jumalan siunausta ja varjelua.

Kun viholliset heittäytyvät oikein ilkeiksi 'Surun hetkien' -kansio on todella avuksi. En koskaan suunnitellut sotkeutua tähän tai mihinkään muuhunkaan vastakkain asetteluun. Erityisesti tukahdutettujen muistojen aiheuttamassa vastakkain asettelussa, en tehnyt vapaaehtoista päätöstä lähteä tällaiselle polulle. Kun löysin itseni sieltä yritin toimia rauhan rakentajana. Kirjoitin artikkelin jota pidin hyvin tasoittelevana (eli ensimmäisen laajan kirjoitukseni tästä aiheesta *American Psychologist*, Loftus 1993). Mutta rauhaa siitä ei seurannut. Hyökkäykset alkoivat välittömästi ja jatkuivat vuosia. Tämä ei totisesti ole ollut helppoa, eikä tämä polku sovi kaikille.

Cecil Rhodes rakensi sata vuotta sitten rautateitä ja perusti suuryrityksiä ja hänestä tuli aikansa johtohahmo. Hänen väitetään mutisseen kuolinvuoteellaan 'Niin vähän saatu aikaan ja vielä niin paljon pitäisi tehdä' (siteerannut Tierney, 2000, s. 18). Mitä ikinä hän tarkoittikin, niin nousee kysymys siitä, mitä ihminen haluaa ehdottomasti tehdä ennen kuin kuolee. Rhodesin tarina on viehättävän *Forbes*issa julkaistun esseeseen alussa. Otsikko on 'Kymmenen tehtävää ennen kuin kuolema korjaa'. Yksi niistä osui silmääni 'Hanki elinikäinen vihollinen'. Alussa todetaan 'Nouse sortajaa vastaan, vastusta petosta ... Välitä jostakin niin paljon, että joku tulee hulluksi. Vihollinen auttaa sinua määrittelemään itsesi.' Sitten siteerataan Schopenhaueria 'Meidän kannattaa katsoa vihollisen kuolemaa samalla surulla kuin ystävien, koska menetämme sen, että he todistaisivat onnistumisemme (siteeraus Tierney, 2000, s. 84).

Ehkä on näin, mutta en ole vielä päässyt tuonne asti. Kaipaan ystäviäni verrattomasti paljon enemmän kuin vihollisiani. Mutta olen oppinut arvostamaan sitä, että on todellinen lahja välittää jostakin niin paljon, että on valmis tekemään jonkun muun hulluksi.

References

- American Psychiatric Association. (2000, June). *Therapies focused on memories of childhood sexual abuse* [Fact sheet]. (Available from American Psychiatric Association, 1400 K Street, NW, Washington, DC 20005)
- AP Wire. (1999, September 2). Jury reaches verdict in negligence trial focusing on memories. *Milwaukee Journal-Sentinel*.
- Bremner, J. D., Shobe, I. K., & Kihlstrom, J. F. (2000). False memories in women with self-reported childhood sexual abuse: An empirical study. *Psychological Science*, 11, 333-336.
- Celente, G. (1997). *Trends 2000*. New York: Warner Books.
- Furundzija case: Hearing before the International Tribunal for the Former Yugoslavia* (Case No. IT-95-1711; 1998) (testimony of Elizabeth Loftus).
- Garry, M., Manning, C., Loftus, E. F., & Sherman, S. J. (1996). Imagination inflation. *Psychonomic Bulletin & Review*, 3, 208-214.
- Gonsalves, B., & Paller, K. A. (2000). Neural events that underlie remembering something that never happened. *Nature Neuroscience*, 3,

- Heaps, C., & Nash, M. (1999). Individual differences in imagination inflation. *Psychonomic Bulletin and Review*, 6, 313-318.
- Herman, J. L., & Harvey, M. R. (1993, April). The false memory debate: Social science or social backlash? *Harvard Mental Health Letter*,
- Hyman, I. E., Husband, T. H., & Billings, J. F. (1995). False memories of Johnson, M. (1997). *Spectral evidence*. Boston: Houghton-Mifflin.
- Kelley, C., Amodio, D., & Lindsay, D. S. (1996, July). The effects of diagnosis and memory work on memories of handedness shaping. Paper presented at the International conference on Memory, Padua, Italy.
- Landers, A. (2000, October 2). Also-Acrushed@ readers offer their own advice. *Washington Post*, p. C9.
- Lindsay, D. S., & Read, J. D. (1994). Psychotherapy and memories of childhood sexual abuse: A cognitive perspective. *Applied Cognitive Psychology*, 13, 1316-1321. pp. 4-6. childhood experiences. *Applied Cognitive Psychology*, 9, 181 - 197. *Psychology*, 8, 281 - 338.
- Loftus, E. F. (1980). *Memory*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Loftus, E. F. (1993). The reality of repressed memories. *American Psychologist*, 48, 518-537.
- Loftus, E. F. (1997). Dispatch from the (un)civil memory wars. In S. D. Read & D. S. Lindsay (Eds.), *Recollections of trauma: Scientific research and clinical practice* (pp. 171 - 198). New York: Plenum Press.
- Loftus, E. F., & Ketcham, K. (1991). *Witness for the defense*. New York: St. Martin's Press.
- Loftus, E. F., & Ketcham, K. (1994). *The myth of repressed memory*. New York: St. Martin's Press.
- Loftus, E. F., & Pickrell, J. (1995). The formation of false memories. *Psychiatric Annals*, 25, 720-725.
- Mazzoni, G. A. L., & Loftus, E. F. (1998). Dreaming, believing and remembering. In J. DeRivera & T. R. Sarbin (Eds.), *Believed in imaginings: The narrative construction of reality* (pp. 145- 156). Washington, DC: American Psychological Association.
- Mazzoni, G. A. L., Loftus, E. F., & Kirsch, I. (2001). Changing beliefs about implausible autobiographical events: A little plausibility goes a long way. *Journal of Experimental Psychology: Applied*, 7, 51-59.
- Merkin, D. (2000, October). Betrayal by memoir. *Brill's Content*, pp. 78-80.
- Porter, S., Yuille, J. C., & Lehman, D. R. (1999). The nature of real, implanted, and fabricated memories for emotional childhood events. *Law and Human Behavior*, 23, 517-538.
- Russell, D. E. H. (2000, Spring). The great incest war: Moving beyond polarization. *Coalition Commentary: A Publication of the Illinois Coalition Against Sexual Assault*, pp. 1 - 14.
- Simons, M. (1998, July 29). Landmark Bosnia rape trial. *New York Times*, p. A3. Talbot, M. (2001, January 7). The devil in the nursery. *New York Times Magazine*, pp. 51-52.
- Tierney, J. (2000, September 18). Ten things to do before you die. *Forbes*, Viladas, P. (1999, February 21). Grand illusions. *New York Times Magazine*, p. 55.
- Walker, L. E. A. (1994). *Abused women and survivor therapy*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Winograd, E., Peluso, J. P., & Glover, T. A. (1998). Individual differences in suggestibility to memory illusions. *Applied Cognitive Psychology*, 12,

Zoellner, L. A., Foa, E. B., Brigidi, B. D., Er Przeworski, A. (2000). Are trauma victims susceptible to false memories? *Journal of Abnormal Psychology, 109*, 517-524.

When William McGuire, the father of the social cognition revolution is asked why he tends to study neglected topics, he often argues that more researchers should study topics because of, not in spite of, their being neglected. He studies underrepresented topics not to play the rebel but to avoid the overcongregation of researchers at current fads. Among underrepresented topics rescued from neglect by McGuire are immunization-against-persuasion research and a theory of the content, structure, and functioning of thought systems, describing work of his that eventually helped end the long domination of experimental psychology by stimulus-response behaviorism.

Käännös Elizabeth Loftuksen luvalla Anu Suomela, Sexpo säätiö